

I.C.4. WEGEN

01.-Aalsterweg.	51.-Romeinseweg.
02.-Beekkantstraat.	52.-Savelstraat.
03.-Begijnenweg.	53.-Singel.
04.-Belingstraat.	54.-Singelstraat.
05.-Berghofstraat.	55.-Singelveldsteeg.
06.-Boekhuishofweg.	56.-St-Kristinastraat.
07.-Bornstaat.	57.-Sintrudersteghe.
08.-Brandhoutstraat.	58.-Steenbrugstraat.
09.-Broekstraat.	59.-Steenkuilstraat.
10.-Brukskensweg.	60.-Tomstraat.
11.-Buitensteeg.	61.-Tongersesteenweg.
12.-Burggracht.	62.-Valckensteeg.
13.-Cateelsteeg.	63.-Veldsteeg.
14.-Custertstraat.	64.-Varkenstraat.
15.-Distelbroekstraat.	65.-Vliegvelddlaan.
16.-Dorpsstraat.	66.-Walenweg.
17.-Eijsermanssteeg.	67.-Weg van Aalst naar
18.-Eijersteeg.	Rijkel.
19.-Engelmanshovenweg.	68.-Weg van Brustem naar
20.-Erberstraat.	Rijkel.
21.-Essenstraat.	
22.-Geelstraat.	
23.-Groenstraat.	
24.-Grotestraat.	
25.-Hameistraat.	
26.-Hemelrijk (Kasteelstraat)	
27.-Heerestraet.	
28.-Herderstraat.	
29.-Hogeweg.	
30.-Jodensteeg.	
31.-Kapelhof-Kapelsteeg.	
32.-Nerumstraat (Kapelstr.)	
33.-Kerkstraat.	
34.-Kogelsteeg.	
35.-Kraaibekstraat.	
36.-Lenaertsstraat.	
37.-Luikersteenweg.	
38.-Mentemansstraat.	
39.-Mispelaarsteeg.	
40.-Monincxsteeg.	
41.-Moustraat.	
42.-Mussensteeg.	
43.-Nieuwe Borgwormseweg.	
44.-Oude Borgwormseweg.	
45.-Pipelstraat.	
46.-Plasstraat.	
47.-Putsteeg.	
48.-Rasopweg.	

49.-Reensteenstraat.

50.-Rellestraat.

01.- AALSTERWEG

1738: den wegh leydende van St Truiden naer aelst (12).

Deze weg vertrok te St-Truiden op de huidige Luikersteenweg, hoek Kennedylaan en heette "den wegh van St Truyen naer Aelst".

Hij liep rechts van "den wegh van St Truyen naar Bruxken" of de Walenweg. Op het grondgebied van Brustem dwarste hij de Romeinseweg en liep door het Vrankrijkveld, over de Houtstraat (de latere Oude Borgwormseweg) naar Nerem.

02.- BEEKKANTSTRAAT

Dit is de weg die langs de Melsterbeek loopt van aan de samenvloeiing met de Hoogbeek tot aan de Tongersesteenweg.

Langs deze straat ontspringt de Clovisbron. De ondoorlaatbare kleilaag onder de leemmantel laat het grondwater niet diep indringen, maar doet het uitstromen op bepaalde plaatsen: de bronnen.

De Clovisbron vloeide vroeger, toen er nog twee naast elkaar lopende beken waren, in de Hoogbeek, die links liep. De benaming Clovisbron werd reeds in 1862 genoteerd, maar de betekenis is niet te achterhalen. Zou die benaming teruglopen naar de Frankische nederzetting? De bron geeft zuiver, zuurstofrijk bronwater, waarvan debiet en temperatuur constant zijn.

Het water is bijzonder geschikt om een delicatess, de waterkers, te kweken. Het terrein, achter de burcht gelegen, waar deze teelt plaatsvindt, is in lange, brede en ondiepe grachten verdeeld. Er is alleen veel ruimte en helder vloeiend water nodig. Nadat de bodem zorgvuldig bewerkt is, wordt er gezaaid. Ongeveer twee maanden later kan men reeds oogsten. De plantjes staan dan een 13 cm hoog boven het wateroppervlak en worden telkens boven het water afgesneden. Ze groeien opnieuw bij en wanneer ze hoog genoeg zijn, worden ze weer geoogst. De kweek vergt wel veel zorg en onderhoud. 's Morgens om vier uur begint de pluk in de zomer en wordt dan afgevoerd naar

de groentemarkt. Bij vorst dienen de plantjes overkoepeld te worden met plastic en om de twee dagen moet men ze onderdompelen op- dat ze niet zouden bevriezen.

Waterkers behoort tot de gezondste groenten en bezit een hoog gehalte aan onmisbare vitaminen. De oogst van Brustem is in hoofdzaak bestemd voor Luik en Brussel.

Langs de Melsterbeek werd op 28 oktober 1467 een veldslag uitgevochten tussen de legers van Loon en Luik tegen de huurlingen van hertog Karel de Stoute. De stad Luik was in opstand tegen haar prins-bisschop Lodewijk van Bourbon, die een neef was van de hertog van Bourgondie. Op 27 oktober 1467 belegerde Karel de stad St-Truiden als een eerste etappe op de expeditie tegen Luik. De Luikenaars stelden zich op achter de beek te Brustem. Maar tegen het zware geschut van Karels keurtroepen waren ze niet opgewassen en ze weken voor de stormloop van de boogschutters en de piekeniers. In het Distelbroek, aan de noordzijde van de gemeente, hadden de zwaarste en laatste gevechten plaats.

Langs de twee beken lag het schuttersraam van de handbooggilde St-Sebastiaan, die de schutterssteen bezaten om hun koning te kronen. Ernaast, maar meer naar de Singel, lag het raam van de kruisbooggilde St-Joris.

Een eind verder in de nabijheid van een watergraanmolen aan de Geelstraat lag de "steenbrugge", die het zwaar verkeer van de oude Luyckerbaan, een onderdeel van de verkeersader Brugge-Keulen, over de beken moest loodsen.

In het Distelbroek kwamen, na de aanleg van de Tongersesteenweg in 1817, zich enkele brouwerijen langs de Melster vestigen.

03.- BEGIJNENWEG

Deze weg door de "*Gulden Bodem*" was meer een voetpad. Het vertrok in de Essenstraat en liep naar St-Truiden, bijna evenwijdig met de Grotestraat.

Waarschijnlijk werd deze weg door de begijntjes van St-Truiden veel gebruikt, want ze lieten het laken voor hun klederen te Brustem vervaardigen. Langs deze steeg moeten ook landerijen van het St-Agnesbegijnhof gelegen hebben: "*ende 1 swarte van 11 roeden lants die liggen en den gulden boedem van de goede van Lipbeke tuscen Sintruden ende Brustem ende twas der vrouwen vanden Begijnen van Sentruden lant*". (CRB, 14r°)

04.- BELINGSTRAAT

1393: sex bonuaria cum dimidio, nuncupata die Belke, per reportationem Brunonis, filii quondam Johannis de Castro de Brustem (13).

1519: van ene hove ofte bampde byden beelyck gelegen. (2) G.44, f.41.

1596: den bellick. (2) G.50, f.10v°.

1655: seven bonderen bloeck genaempt die bellick. (2) G.56, f.43v°.

1721: seven bonder landt genaempt den bellick. (2) Bondergeld.

1763: de belck. (2) G.64, f.70v°.

Deze straat ligt tussen de Luikersteenweg en de Romeinseweg, bijna evenwijdig met de Nieuwe Borgwormseweg en de Melsterbeek. Waarschijnlijk duidt het op een gebied omheind door wegen, houtkanten en de beek.

05.- BERGHOFSTRAAT

na 1300: achter de Berchhof. (1) CRB, 12.

1598 : kercken bamp regenote de berkhofstege. (19)

1616 : het Saphof in de Berchstege (Berghofstraat) (19)

Berchhof, Berghof, Berchstege is een hoger gelegen land in de buurt van de huidige Berghofstraat. Deze straat ligt tussen het dorp en Saffraanberg. Ze is het verlengde van de Belingstraat. Hoogstwaarschijnlijk lag hier een boerenhofstede.

Op de "Atlas Buurtwegen 1845" (7) loopt de Berghofstraat verder in de richting van het kasteel, draait naar links met een rechte hoek, loopt over de Hoogbeek en mondt uit op het dorpsplein aan de Kapelhofweg. Dit gedeelte is verdwenen sedert 1877 en werd verkocht aan de aangrenzende eigenaars. De Berghofstraat kreeg dan een vertakking naar links, richting Dorpsstraat.

In deze straat stond vroeger een weversgetouw, maar er zijn geen overblijfsels van.

In sommige documenten gaf men aan de Mussensteeg ook de naam "*Berchstege*".

06.- BOEKHUISHOFWEG

Verbindingsweg tussen Weg van Brustem naar Rijkel en de Weg van Aalst

naar Rijkel.

Deze smalle weg was een verlenging van de Geelstraat en liep evenwijdig met de Kasteelstraat en de Tomstraat.

07.- BORNSTRAAT

1664: die boen straete. (2) G.57, f.141.

1700: Abdijatlas, kadastrale kaart: borne straet.

1726: die bornestraete. (2) G.62, f.204.

1793: huijs gelegen op de bornestraet. (2) G.68, f.6.

1796: relictia Agidii Colemont: een huys en hof gelegen op den cingel; reg. die straet, die naer s.Truyden gaet; die beke; die stege die naer de bornstraet gaet; den cingel.

1845: born steeg. (2) weg 35.

De Bornstraat (3) is de korte straat tussen de Houtstraat (nu Brandhoutstraat) en de Melsterbeek. Aan het einde splitst de weg zich rechts in de Cateelsteghe (4), die "*chemin nr. 61 Singelveldsteeg*" werd genoemd in 1845. Links ligt de Beekantweg.

08.- BRANDHOUTSTRAAT (Houtstraat)

1300: achter Stedinchs op de Houtstate. (1) CRB, 2r°.

1467: Spoedig werden de bombarden, serpentines en ander schietgetuig van de kampplaats langs de Spikboom weggehaald en door de Geelstraat langs de oude watermolen of door de Hollestraat naar de uitgekozen standplaats gevoerd.(slag van Brustem)

1518: die houtstrate. (2) G.44, f.135.

1596: die houtstraet. (2) G.50, f.14v°.

1624: op die Oelstrate (bijvoegsel Haelstrate) (5)-5,blz.320.

1624: die houtstraet. (5)

1698: op die hautstraete. (2) G.61, f.36.

1733: op die hauttstraet. (2) G.63, f.82.

1738: die hauttstrate. (12)

1845: houtstraet. (2)

Deze straat heette tot 1978 Houtstraat, daarna wegens de fusie Brandhoutstraat.

Het is de oude weg leidend naar het hout of bos, d.i. een bosrijk gebied tussen Kozen, Brustem en Zepperen. (2)

Vroeger liep de zeer lange Houtstraat evenwijdig met de Melsterbeek, van Aalst, over Nerem, Bruksken, over de Romeinseweg, langs de oude windmolen naar de Luikersteenweg. Deze straat werd later de Borgwormse Kiezel genoemd. Nadat de weg gedeeltelijk opgeslorpt werd door het militaire vliegveld, kwam er een eindje verder een Nieuwe Borgwormseweg. Toen doopte men deze straat de Oude Borgwormseweg.

De Houtstraat volgde dan de huidige Vliegveldlaan tot aan de Brandhoutstraat en liep zo naar de Tongersesteenweg. Verderop noemt men de weg Groenstraat.

09.-BROEKSTRAAT

Verbindingsweg tussen Tongersesteenweg en Vliegveldlaan. Op de Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden van generaal Joseph de Ferraris die opgenomen werd tussen 1771 en 1778 staat deze weg getekend als een licht gebogen verbindingsweg tussen de Herenstraat naar Ordingen en de Melsterbeek.

In 1900 stonden er twee huizen: Frans Van Oirbeek en Jan Deglin.

Tijdens de schermutselingen op 11 mei 1940 tussen de verdedigende Fransen en de aanvallende Duitse soldaten werd de 75-jarige ongehuwde Theophile Vanoirbeek door een Franse kogel gedood. Een dag later werd de 31-jarige Armand Strauven aan de Melsterbeek het slachtoffer van een vuurgevecht.

10.- BRUKSKENSWEG

15e eeuw: lantz gelegen opden bruxken wech. (5), nr. 7, blz. 321.

15e eeuw: den wech van sintruyden nae bruxken gaende. (5), nr. 9, blz. 322.

1422 : Willem van Bruxken... (5), nr. 28, blz. 329.

: van iij royen lantz opden bruxkens wech. (5), nr. 28, blz. 330.

1738 : den wegh leydende van St.Truiden naar bruxken. (12)

Deze weg door het Truierveld werd gebruikt door de bewoners van Bruksken en Nerem om naar St-Truiden te stappen. De boeren joegen soms tien tot twaalf varkens langs deze straat naar de zaterdagse varkensmarkt te St-Truiden. Deze straat werd ingepalmd door het militaire vliegveld.

Te St-Truiden vertrok deze weg aan de Brustempoort en werd "*den wegh van St-truyen naer Bruxken*" genoemd. Daar hij ook veel gebruikt werd door Walen, noemde men hem ook de "*Walenweg*".

Op Bruksken stonden verschillende grote boerderijen.

11.- BUITENSTEEG

Steeg tussen de Geelstraat en de Tomstraat, evenwijdig met de Vliegveldlaan en Pipelstraat. Deze steeg is thans afgesloten. In de Geelstraat staat er een elektriciteitscabine op.

Langs deze smalle weg stonden vroeger woningen, want in de bodem zijn nog verschillende fundamenten aanwezig.

In 1596 lag het goed van "*De Oude Pipel*" tussen: 1-Luykerstraet, 2-Puyterstege (denkelijk de Buitensteeg), 3-De straet van het Onderste Dorp naar de Ryckerstraet (De Pipelstraat), 4-Jan Vuygen. Steeg is een smalle straat. De oorspronkelijke betekenis was stijgende, hellende weg. Het was niet altijd een voetpad, maar ook een karweg.

12.- BURGGRACHT

Deze straat loopt van de Singel langs de buitenkant van het kerkhof naar de pastorie en zo verder naar de Dorpsstraat. Ze volgt de loop van de vroegere burchtgracht, die dichtgegooid werd na 1885, bij de vergroting van het kerkhof.

In 1721 werd de statige ommuurde witherenpastorie gebouwd aan de zuidkant van de burchtsite bij de nu gedempte ringgracht. Op deze plaats stond vroeger een oudere pastorie. In de zuidelijke voorgevel prijkt het jaartal 1721 met het gehavende abtelijk wapen van prelaat Steven van der Steghen.

Het Maaslands dubbelhuis in rode baksteen op arduinen plint met hoekketting in blauwe hardsteen, werd in het begin van de 19e eeuw aangepast. De rechthoekige arduinen of kalkstenen vensters waren oorspronkelijk kruiskozijsen (raam met een kruis in het midden). De rechthoekige deur met arduinen omlijsting kreeg neuten (kleine ondersteuning) en bordes (verhoogde stoep met treden). De ontlastingsboogjes der vensters, de verankerde lateien en de ingekaste deuromlijsting wijzen op een latere verbouwing.

Onder het lichtgebogen leien wolvedak merken we een getande baksteenfries met dropmotief. De noordelijke achtergevel bezit nog

de oorspronkelijke kleine smalle vensters in arduinen kloosterkozijnen onder ontlastingsboogjes.

De oostelijke zijgevel bezit een rechthoekig kalkstenen venstertje op de eerste bouwlaag en twee kloosterkozijnen op de tweede.

Een grote afgewolfde dakkapel bij de dakgoot en twee kleine kapellen in het midden sieren het dakschild.

In de omheiningmuur werd een laatgotische hardstenen gepro-fileerde poortomlijsting met een blind wapenschildje herbruikt.

Voor de ingang deur staat een sierlijk achtkantig voetstuk in Naamse hardsteen. Het bevatte een zonnewijzer, maar de wijzerplaat in leisteen uit de 18e eeuw is gebroken.

Naast de pastorie ligt de parochiezaal. Sinds 1990 werd hij gemoderniseerd en kreeg de naam: "Burchtheem". Tegenover de pastoorswoning staan de jeugdlokalen.

In 1888 werd het te klein geworden kerkhof uitgebreid door de aankoop van de percelen die er naast lagen. In 1850 was de begraafplaats, die weerszijden van de kerk lag, verkleind geworden door de verbouwing van de kerk. Het kerkhof eindigde nu vier meter achter het koor.

Er werd een akkerland van 20 à 24 meter breed en 80 meter lang genivelleerd. De ringgracht, enkele meters breed, werd met de zaaarde gedempt en de afhellende smalle perceeltjes, 6 tot 12 meter breed, werden ook ingepalmd. Het bestaande kerkhof werd dus meer dan 30 meter breder. Ook de driehoekige boomgaard, ten zuiden van de kerk, werd aangekocht. Later werd dit eveneens kerkhof.

Aan de voorkant, weerszijden van het portaal, werd een zwaar gesmeed traliehek geplaatst. De rest werd met een tuya-haag afgesloten in plaats van de verplichte muur te metselen. De aangevulde grond liet het bouwen van een hoge muur niet toe.

13.- CATEELSTEGE

na 1300: 1 hove die licht ane stedinchts hof ende 4 lut. van den selve hove, regenote de Cateelstege ende de Partsgrecht. (1) CRB, 6v^o.

De Cateelsteeg was de zijweg rechts van de Bornstraat, waar ze

uitmondt aan de Melsterbeek. De steeg liep door de "*gulle wei-kens*" of de weilanden van de O.L.V.-gilde. Cateel betekende vee.

14.- CUSTERSTRAAT

na 1400: regenote de Noetbeeck ende Custerstrate. (1) CRB, 16v°.

1598 : eenen hoff gelegen in den cuystert. (19)

Deze weg was een verlenging van de Geelstraat voorbij de Hoogbeek, in de richting van het Kuistert of Custert. Waarschijnlijk was er een aansluiting op de Boekhuishofweg.

Cuy was een middeleeuwse benaming van leem.

15.- DISTELBROEKSTRAAT

1846: Distelbroek en Tisselbrouk. (20)

Dit was de voorzetting van de Tomstraat in de richting St-Truiden. Nu is het een smal wegeltje tussen de Vliegveldlaan, aan de Spikboom, en de Beekkantstraat en zo verder naar de Grotestraat, evenwijdig met de Geelstraat en de Tongersesteenweg. Soms werd deze straat ook Distelbeekstraat genoemd.

Deze weg was in de middeleeuwen en tot 1740 een deel van de oude handelsweg tussen Brugge en Keulen. Men noemde hem toen de "*Luyckerbaan*".

De weg begint te St-Truiden aan de Brustempoort, volgt de oude Tongersebaan, de Grotestraat om iets naar links af te slaan en langs de Distelbroekstraat op de Tomstraat (Spikboomkapel) aan te sluiten. De oude Luikerbaan liep dan langs de Tom en de Daalstraat naar Groot-Gelmen.

16.- DORPSSTRAAT nu BRUSTEM-DORP

1550: die straete gaende vanden onderste dorpe nae ordingen.

(2) G.47, f.49.

1846: Dorp. (20)

De Dorpsstraat loopt van de Luikersteenweg over het Dorpsplein, via de Singel naar de Vliegveldlaan en zo naar Ordningen.

Het eerste gedeelte van de Luikersteenweg tot aan de Bron werd "*bij*

den Luykersteenweg" en *"leidende naer den Luykersteenweg"* genoemd. Dan volgde de *"Dorpstraat"*, in de bevolkingsregisters ook wel *"Dorpsesteenweg"* genaamd en daarna het *"Dorpsplein"* of het *"Dorp"*.

1789: de dorp pleijn. (1) G.57, f.56.
1798: de dorp plijn. (1) (bondergeld).

Bartholomeus Moria in *"De Nieuwe Pipel"* woonde in 1846 reeds *"achter het dorp naer Ordingen"*. Verder in de richting Ordingen lag *"Onderste Dorp"* en *"Heerestraet"* (20). De straat heet sinds de fusie met St-Truiden: Brustem-Dorp.

Vertrekkend aan de Luikersteenweg bemerken we:

Het Driesken: een open plaats waar vroeger een publieke waterpomp stond tegenover de Berghofstraat. Bij de aansluiting met de Berghofstraat werd in 1892 een stenen brug gebouwd. Dries, afgeleid van het woord drie, werd vroeger gewoonlijk in verband gebracht met de driejaarlijkse wisselbouw. Aannemelijker komt de benaming van *"driesprong van wegen"*, waaruit zich een driehoekig stukjes graasgrond ontwikkelde.

In het bos rechts staat het kasteel van de familie de Pitteurs-Hiegaerts, gebouwd in 1881 in Vlaamse Renaissancestijl. Op 28 februari 1938 werd het geheel door brand vernield maar nadien weer hersteld. Er bevonden zich talrijke vijvers en ook een ijskelder, waarschijnlijk de resten van een vroegere versterking of burcht.

Tijdens Wereldoorlog II was hier in het park een begraafplaats voor gesneuvelde Duitse en geallieerde militairen aangelegd op de open plaats waar tot 1923 het waterkasteel stond. In 1948 werden de Duitsers overgeplaatst naar Lommel en de geallieerde militairen naar Heverlee. Nu staat er nog altijd een monument voor deze ongelukkige oorlogsslachtoffers.

Een weinig verder aan de Hoogbeek borrelde vroeger de Bertiliabron en werd een put gemetseld waar de *"Drie Gezusters"*-bedevaarders bronwater kwamen scheppen. De bron en de put verdwenen. In 1993 plaatste men op deze plaats een arduinen kappelletje, dat jarenlang op de hoek van de vroegere Houtstraat (nu Vliegveldlaan) met de Hogeweg stond.

Links in de Dorpsstraat naast de verbinding met de Beekkantstraat is nu de samenvloeiing van de Hoogbeek en de Melsterbeek. Vroeger liep de Melsterbeek rechts van de Dorpsstraat tot aan de Bertiliabron en werd dan onder de weg doorgeleid naar de Beekkantweg. Daar vloeiden de twee beken dan naast elkaar, links de Hoogbeek en rechts de Melsterbeek.

Op de hoek van de Beekkantweg stond ook de tiendenschuur op het

domein van de pastorie. Daar werd het tiende deel van de oogst in opgeborgen. De hoogstamboomgaard ernaast werd geklasseerd.

Aan de rechterkant, voorbij het steegje naar Kapelhof, merken we een huis: Brustem-Dorp 80. Vroeger stond hier een cypres voor de deur. Daar zat in de Beloken Tijd, eind 19e eeuw, pastoor Christophorus Stahl, 1795-1807, en kapelaan Bartholomeus Lud. Schoonaerts, 1792-1822, verborgen. Langs de achter-liggende tuinen slopen zij naar een boerderij rechts op het Dorpsplein: Brustem-Dorp nr. 96, waar ze in het geheim de mis opdroegen en kinderen, die in een groentemand aangebracht werden, doopten. Dit gebeurde in de kamer links van de voordeur.

Op het Dorpsplein lag uiterst rechts een poel of drenkplaats voor de dieren. Het water diende tevens als voorraad in geval van brand. Achteraf werd hier in de 19e eeuw een publieke waterpomp geplaatst. Opmerkelijk is dat bijna alle oude huizen een verhoogd gelijkvloers hebben zodat er enkele trappen voor de voordeur liggen. Dit was een ingebouwde veiligheid bij overstroming en een hulpmiddel tegen het grondwater.

Op de rechtse hoek van de Kapelhofsteeg stond eeuwenlang het hospitaal of gasthuis van Brustem waar pelgrims en noodlijdenden onderdak kregen. Dit was het huis van "*den erme*".

We keren terug in de richting van de Lenaertsstraat, daar staat woning nr. 120, een neoclassicistisch getint dubbelhuis van vijf traveeën en twee bouwlagen onder een zadeldak met Vlaamse pannen, daterend uit de 19e eeuw en gebouwd door de gewestelijke belastingsontvanger en gemeenteontvanger Egidius-Norbertus Coelmont °18.08.1774-+26.02.1825 en zijn echtgenote Anna-Agnes Schoofs °Aalst 1771.

Het is een baksteenbouw op gecementeerde plint met arduinen dorpels en hoekstenen. De noordelijke voorgevel bezit rechthoekige vensters en een centrale licht verhoogde rechthoekige deur in een vlakke omlijsting op neuten. De deur bezit een houten tussendorpel en een bovenlicht met ruitvormige roedenverdeling. Een kleine steektrap in arduin leidt naar de deur. De zijpuntgevels hebben muurvlechtingen. Aanleunend tegen de linker zijpuntgevel staat een bakstenen dwarsschuur uit het begin van de 19e eeuw.

Op de Dorpsplaats stonden weerszijden bomen. In het hoekhuis links, woonde burgemeester Willem-Peter Poelmans, 1864-1867. Achteraan (in de Burggracht) merken we nog de stallingen. In het huis naast de steeg, die naar de pastorie leidt, woonde burgemeester Hubert Schoofs, 1941-1944. Het huis had vroeger een poort en staat afgebeeld op een schilderij van Urbain Wydouw: "*Impressie van Brustem*".

Verderop rechts ligt het restaurant "*De Nieuwe Pipel*". Dit huis werd in 1645 gebouwd als een verblijf voor de monniken van Averbode, die

er waarschijnlijk een brouwerij of paenhuis hielden. Later werd de woning uitgebaat als hoeve, o.a. door burgemeester Bartholomeus Moria, 1846-1861. Het zou het eerste bakstenen huis van Brustem geweest zijn.

De hoeve bestaat uit losse bestanddelen. Langs de straat ligt het boerenburgerhuis, een bakstenen dubbelhuistype met vijf traveeën en twee bouwlagen onder een zadeldak met Vlaamse pannen. Vroeger was het huis witgekalkt met geteerde plint. Nu merkt men weer de oorspronkelijk bakstenen.

In de voorgevel staan vier rechthoekige benedenvensters met houten latei en arduinen lekdrempel en vijf kleinere bakstenen bovenvensters uit de 19e eeuw. In het midden prijkt een korfboogdeur in een geblokte rechthoekige omlijsting van arduinsteen onder een druiplijst met daarboven een ovaal bovenlicht in een vlakke rechthoekige omlijsting. De noordelijke zijpuntgevel heeft hoeklisenen en beschietsing van Vlaamse pannen. Tegen de zuidelijke zijpuntgevel stond vroeger een wagenhuis en een werkplaats uit het begin van de 20e eeuw.

Naast dit oude huis bouwde men, op de hoek van de Pipelstraat, de sobere rechthoekige St-Jobkapel, soms ook St-Antoniuskapel genoemd. In de gevel boven de deur is een wapenschild in hardsteen gemetseld van de families Moens (in zilver drie bomen, elk overtopt met een merlet) en de familie Van Dommelen (een schuinbalk, beladen met drie schelpen en begeleid van twee klophamers). Volgens de tekst op een tweede arduinsteen werd de kapel gebouwd door Andries Moens en zijn echtgenote Sophia van Dommelen in 1689 "*ter eeren Godts, den H. Job ende den H. Antonius*". De puntgevel uit de 19e eeuw bezit een getraliede vleugel deur onder bakstenen steekboog.

Aan de andere kant van de Pipelstraat ligt de boerderij waar eertijds maire en schepen Pierre Sweldens, °1763-+1844 woonde. Ook zijn zoon Peter-Joannes Sweldens werd burgemeester (1908-1910+), evenals de kleinzoon Remi Sweldens, 1936-1939. Daar tegenover lag de boerderij van de familie Feijtmans.

Een eindje verder merken we links het rustoord Sint-Laurentius. In 1937 werd bij de aanleg van het militair vliegveld 25 ha landbouwgrond van de Commissie van de Openbare Onderstand onteigend. Met dit geld werd een rustoord gebouwd... In mei 1940 werd het een kazerne voor Duitse stukapiloten en achteraf een keuken en opslagplaats voor levensmiddelen en munitie. In 1944, na herstelling, kwamen er 24 kamers voor bejaarden. Eindelijk kon het gebouw dienen waarvoor het gebouwd werd.

Tegenover het rustoord staat nog de schuilkelder die de Duitsers bouwden om zich te beschermen tegen luchtaanvallen.

17.- EIJSERMANSSTEGE

1300: van Reijners sabs goede, regenote de Ysermansstege ende de Creijenbecstrate. (1) CRB, 5v^o.

1598: eenen hof op d'Eijsermans stege genaempt het sop eijnde.
(19)

1650: een bemdeke aan die Eygemanstege op het broek achter die thiendeschuere (14) belast in de hof van 't Dom Capittel Luik, 1 cap. 15 st. (15)

1664: gelegen op d'Eysermans stege en craijbeck straete, geheten den Sop hoff. (19)

Het eerste lid is misschien een persoonsnaam.

Volgens de teksten lag deze steeg dicht bij de Kraaiebekstraat en op het broek achter de tiendenschuur en zeker niet ver van de Mispelaar.

De steeg was dan ook een verbinding van de Beling- en Berghofstraat met de tiendenschuur aan de Beekcant.

18.- EIJERSTEECKEN

16e eeuw: Peeter morren tot bruestem (bijvoegsel: modo Relic ta Lamberti jacobz) voer Jan guijens van erffpacht, eertytz Jan keller van bruestem deinde claes et henricus bellens te bruestem aen ende op huys ende eenen hoff gelegen opde stege achter bruestem daer men te ordingen wert gaet (bijvoegsel: ende groot gelmen, genaempt eijersteexken)

Regenoten: Jouffrouw Witmekers hoff ende den poel achter bruestem (bijvoegsel ter jr. de beke van voer, die strate oft gemeynten tussen beyde ter ijr. (5) nr. 4, blz. 319.

Deze kleine weg was gelegen richting Ordingen en Groot-Gelmen, maar dicht bij de Hoogbeek en de gemeenteweg. De poel kan doelen op de vloedgracht dicht bij de Hoogbeek en de Tomstraat.

19.- ENGELMANSHOVENWEG

14e eeuw: van 5 roeden lants die lighen op den wech Tenghelsmanshoven. (1) CRB, 5v^o.

14e eeuw: 5 bonre lants opten Berch, regenoten den wech van Brustem na Engelmanshoven op de sijde na Rijkel. (1)

CRB, 6v°.

14e eeuw: gelegen tot Brustem, regenoten na Brustem de Cat sijde, na Gelmen de Engelmanshovernen wech. (1)

CRB, 9v°.

14e eeuw: 14 roeden lants die ghelegen sijn op den Bergh op den wech die van Brustem na Engelmansoven gaet.

(1) CRB, 2v°.

1624 : 24 groot roeyen lantz gelegen opden wech daer men gaet te Engelmanshoven wert. Regenoten Laureys van brabant voer Peeter colen, eertytz lambrecht van werffengheys met 15 roeyen ter jr. joncker Jacob van Oyenbrugge, heer van Beethoven (=Bettincourt) ter andere, den engelmanschen wech voerschreven daer naest neven voorby gaende ter iijr. Jan hantboem ende Jan neesen van bruestem, ende der Joncker van hamel ter anderen syde. Ende is hovende in bruyninx hoff te bruestem. (5) nr. 8, blz. 322.

Deze weg zou gelegen zijn op de huidige Luikersteenweg, richting Saffraanberg.

20.- ERBERSTRAAT

14e eeuw: van sinen ghesete gelegen op de Erpestrate int Brustems gerichtte boven Neerhem. (1) CRB, 7r°.

Deze straat bestaat nog. Maar in de 14de eeuw moet het op het begin van de Smisstraat geweest zijn, want het was "*Int Brustems gerichtte*".

21.- ESSENSTRAAT

Straat tussen Rellestraat, Weg naar St-Truiden en Begijnenweg en gelegen in 't Truierveld.

De grenslijn met St-Truiden werd aangeduid met essen. Deze straat lag dus zeker in de nabijheid van de grens.

22.- GEELSTRAAT

1540: die Geelstraat. (2) G.46, f.64v°.

1776: die geel straete. (2) G.65, f.83v°.

1845: geelstraet of weg 18. (2)

Mogelijk is Geelstraat identiek met Zavelstraat, waarbij geel dan

een kleuraanduiding is van het gele kwartszand. (2)

Het gedeelte aan de Melsterbeek heette vroeger Steenbrugstraat, wegens de stenen brug over de beek.

De Geelstraat vertrekt nu aan de Brandhoutstraat. Aan de brug over de Melster merken we rechts de molen waar maire en schepen Jean-Leonard Coelmont, °1778-+1865, molenaar was.

We steken de Vliegveldlaan over, stappen rechts voorbij de Herderstraat en links voorbij de Buitensteeg (nu elektriciteitscabine) en dan volgt de Pipelstraat waar de hoeve "De Oude Pipel" stond. Wat verder ligt weerszijden de Lenaertsstraat, die in de 16e eeuw de Reensteinstraat heette en naar Borgloon liep.

De straat eindigt nu aan de Hameistraat, maar vroeger liep de weg verder (nu electriciteitscabine) tot over de Hoogbeek in de richting van Kuistert en de Boekhuishofweg.

23.- GROENSTRAAT

1492: lantz tuschen t'distelbroeck ende ordinghen en dat payken dat van sintruyden coempt en gaet te loon oft ordinghen wert, gaet er deur. Regenote die gruene straete in twee sijden. (5) nr.2.

1846: Groenstraet. Daar woonde toen Gilis Schoofs- Maria Knaepen. (20)

De Groenstraat was in vorige eeuwen een weg die vanaf het kruispunt: Distelbroekstraat en Beekcant recht naar en over de Tongersesteenweg liep en zo naar Ordingen.

Tegenwoordig is de Groenstraat de voortzetting van de Brandhoutstraat over de Tongersesteenweg.

24.- GROTESTRAAT

1738: van dit stenen cruijs tot voor het huijs genaempt rasop staende midden in den cruijswegh sal den auden luijcke ren wegh dienen tot separatie der twee jurisdictien, soo dat die hellicht der voorts: luijckeren wegh met die linckerhandt alle reynen onder die jurisdictie van St Truijden ende die hellicht des selver wegh met die landen op die rechterhandt gelegen blijven onder die jurisdictie brusthem. (12) nr. 29.

De Grotestraat begon aan het kruispunt waar "*het huijs genaempt rasop*" stond. Dit huis was vroeger een afspanning of herberg langs de drukke oude "*luijkeren baen*", waar reizigers en heren uit St-Truiden hun vermaak kwamen zoeken.

De Grotestraat is de verlenging van de Geelstraat in de richting van St-Truiden. Ze was in de Middeleeuwen één der belang-rijkste invalswegen van Brustem.

25.- HAMEISTRAAT

Deze straatbenaming werd pas aan de "*Eskensstraat*" gegeven na 1845.

De huidige Hameistraat loopt van aan de St-Christinastraat tot over de Tomstraat en bijna evenwijdig met de Hoogbeek.

Vroeger was de Hameistraat de weg die van het Eske naar Rijkel loopt. Alle documenten die de naam vermeldden voor het jaar 1845 slaan terug op de huidige Weg van Brustem naar Rijkel.

Nochtans spreken schepen Georgius Schoofs en schout Bartholomeus Johannes Walter op 22 februari 1787 reeds van de Hameistraat in verband met de verlegging wegens onberijdbaarheid van de Monincxsteeg, die naar het kasteel leidde en begon aan het huis van Joannes Schoofs.

Een hamei was een sluitboom, een houten palissade of een om-heining met palen. De middeleeuwse versterkingen van Brustem hebben tot hier gereikt, want de Hoogbeek was een goede verdedigingslijn.

1777: een weijde ontrent des eskens wegh groot 32 roeden, in huere bij den pachter Willem Schoofs, jans sone. (19)

1796: pachterke Willem Schoofs filius Joannis bij het Esken.
(19)

26.- HERENSTRAAT

1796: winhofken gelegen bij het gasthuijs, regenoten: die stege die naer St Eucherius Capelle gaet , s'heeren straet die vant'dorp naer t'casteel gaet, het steegken, en het capellehof

1770: s'heeren straet die van t'dorp naer t'casteel gaet.

1796: s'heerenstraet langs 2 sijden.

1846: Heerestraat. Hiermee werd de weg naar Ordingen bedoeld.
(20)

Een "Heerestraet" of "'s Heerenstraet" was een gemeenteweg, letterlijk de straat van de dorpsheer. Hier lag het "winhofken" op het einde van de toenmalige Berghofstraat, die tot op het dorpsplein nabij het Kapelhof liep en waar toen het gasthuis of hospitaal gelegen was.

27.- HEMELRIJK vroeger KASTEELSTRAAT

1614: des heeren straat dye nae den heulenteer opgaet. (2)

G.51, f.113.

1787: Monincxsteghe.

1846: Kasteelstraet. (20)

De straat loopt vanaf de St-Kristinastraat en Hameistraat in de richting van de Romeinseweg, langs het bos dat het oude waterkasteel (verdwenen in 1923) omsloot. Deze weg werd tot in 1976 de Kasteelstraat genoemd. Het voorste deel tot aan de Hoogbeek heette in 1787 Monincxsteeg.

Het woord "*Hemelrijk*" is een synoniem van paradijs, dat van oorsprong Perzisch is. "*Pairi*" betekent: rondom, "*daeza*" is muur. "*Pairidaeza*" is dus een ommuurd gebied. Het Franse *jar-din*" en het Engelse "*garden*" betekenen eveneens omweld gebied.

In Tongeren bestaat een plaats "Hemelingen" dat vroeger het domein en de woning was van een aanzienlijke Merovinger, die vermoedelijk Haimilo heette.

28.- HERDERSTRAAT

Deze straat loopt evenwijdig met de Dorpsstraat en is een licht gebogen verbinding tussen de Geelstraat en het begin van de Lenaertsstraat en de St-Kristinastraat.

Deze straat zal waarschijnlijk genoemd zijn naar de herder(s) die er woonde(n) of die dagelijks deze weg gebruikten om hun kudde naar de velden, weiden en grachten te leiden.

Einde 19e eeuw heette deze straat: "*Varkenstraat*". In 1880 bij de verkoop van "De Nieuwe Pipel" reende dit gebouw aan "*de Dorpstraat, de Hertstraat en eene steeg*" (de Pipelstraat).

29.- HOGEWEG

1738: ende alsoo den hooghen wegh passerende. (12) nr. 22.

1794: in den gulden bodem op den hooghenwegh. (2) G.68, f.37v°.

Deze weg vertrekt in Sint-Truiden aan de Luikersteenweg, loopt door een hoog gelegen landbouwcomplex: Truierveld en Gulden Bodem, snijdt de Rasopweg, heeft als zijweg de Windmolenstraat, snijdt de Vliegvelddlaan en loopt door de "Gulden Weikes" (weiland van de Gilde) naar de Clovisbron.

De smalle weg was vroeger een geliefde wandeling van de stedelingen, die naar de "tom" in Brustem gingen, maar de burcht bedoelden.

30.- JODENSTEEG

1665: die joedensteege achter lijdende vuyt de beek straete te dorpe in. (2) G.57, f.194v°.

Het was gewoonlijk het straatje waar de Joden of Lombarden (geldhandelaars) woonden. De Joden legden zich speciaal toe op geldlening. Er is sprake van enkele Joden in de streek van Luik, in Brabant en in Henegouwen. (18)

In Brustem lag deze steeg tussen de beek en het dorp, waarschijnlijk niet ver van de drukke oude Luikerweg.

31.- KAPELHOF, vroeger KAPELSTEEG

Naar de kapel van St-Eucherius leiden verschillende wegen:

- 1.-Een weg van aan de bron naar de kapel.
- 2.-Een voetpad vanuit de Dorpsstraat naar de kapel.
- 3.-Een weg van het Dorpsplein, via het vroegere gasthuis naar de rechter achterkant van de kapel.
- 4.-Een weg wat verderop, naar de linker achterkant van de kapel, die nu verdwenen is.

De percelenkaart van Brustem met eigenaarsaanduiding uit de 18e eeuw toont ons deze vier wegen (4).

na 1300: tsegen dat Gasthuys van Brustem over, tuschen de Capelstege ende Willem Kelnere der smeeet. (1) CRB, 11r°. na 1400: Item enden eerste dit gheleghe tot den Wider by de capelstege. (1) CRB, 15r°.

1517 : die capelstege. (2) G.44, f.106.

1598 : van eenen winhof daer een huijs placht op te staen gelegen bij de capelle van St.Eucherius.
Reg. 1. Capellestege, 2. Capelle kerckhoff.

1608 : dye capelsteege. (2) G.50, f.230.

- 1694 : die cappel steege. (2) G.60, f.15.
 1742 : die capelsteege. (2) G.63, f.362.
 1770 : die stege die naer St Eucherius capelle gaet. (23)
 1845 : kapel steeg of weg 29 (7).

Na Kapelsteeg, kwam de benaming Kapelhofstraat en sinds de fusie met St-Truiden werd het Kapelhof.

Op het Kapelhof staat de kapelanie of het vicariaat, gebouwd in 1929. Vroeger was dit de gemeenteschool van meester Otten. Op deze plaats zou het oude huis van de gilde van O.L.Vrouw gestaan hebben.

Ook het Sint-Bertiliagesticht, opgericht in 1880, staat links van de kapel. Het was een vrije lagere meisjesschool, bewaarschool en klooster van de zusters ursulinen. Na de fusie in 1972 met Aalst en Ordingen werden de vrije scholen overgenomen door de gemeente. Op het Kapelhof kwam toen een gemengde gemeenteschool.

In het midden van het plein staat de kapel van Sint-Eucherius.

- 1517: bij die capelle. (2) G.44, f.102.
 1668: st. eucherius capelle. (2) G.58, f.96.
 1777: die capelle van sint-eucherius. (2) G.65, f.131v^o.

Deze zaalkapel zou gebouwd zijn in de 12e eeuw. Ze werd verschillende keren herbouwd o.a; door de gilden van Brustem en in 1880 grondig gerestaureerd met volledige wederopbouw van sommige gedeelten onder leiding van architect August Van Assche uit Gent.

Het is een tufstenen Maasromaanse kapel, die in oorsprong één der oudste beganknissen van het land herbergt, namelijk de verchristelijking van de door de Germanen overgenomen Keltisch-Romeinse eredienst der "Matronen" of moedergodinnen.

Hier vereert men Sint-Bertilia van Maroeuil, één der zogenaamde heilige "Drie Gezusters", die in de dorpen Brustem, Rijkel (Eutropia van Reims) en Zepperen (Genoveva van Parijs) worden aangeroepen.

In de kapel bemerken we het miraculeus beeld van Bertilia, uit de 18e eeuw, in gepolychromeerd hout en zeven mirakelschilderijen eveneens uit de 18e eeuw. Ze werden na een genezing door bedevaartgangers aan de kapel geschonken.

De kapel bevat drie traveeën, een rechthoekig oostelijk koor met halfronde absis en aan de zuidkant een sacristie.

Sobere witte wanden met houten schouderlambrisering in het schip zijn overkluisd met een houten tongewelf en twee kopbalken. Een gordelboog scheidt schip en koor. In het koor merken we een kruisribbengewelf en een halve koepel voor de halfronde absis.

Aan de westkant zien de een puntgevel met portaal. Deze werden in 1966 in grijze baksteen hersteld. Tussen de hoeklisenen zijn er klimmende boogfriezen en een roosvenster. Op de puntgevel prijkt een kleine zadeldaktoeren. Het portaal bezit een ingeschreven rondboogdeur met geprofileerde versierde welving van tufsteen.

Noordelijke en zuidelijke gevels met boogfriezen tussen de hoek- en middenlisenen, die op een lage sokkel staan. Telkens drie rondboogvensters met afzaat.

Het schip wordt afgesloten door een oostelijke puntgevel met aandak en schouderstukken. Aan de zuidkant staat een rechthoekige sacristie met rondboogvenster in de puntgevel, schouderstukken en aandak. De sacristie bezit aan de westkant twee rechthoekige vensters en aan de noordkant een deur met portaal.

De merkwaardige halfronde koorsluiting met tandenlijst wordt geritmeerd door vier pilasters met blinde bogen. Boven de lage plint, hoge sokkel, schuin oplopend tot halve hoogte van de gevel en afgewerkt met een afzaat. De pilasters volgen deze wandindeling en vertonen op circa tweederde van hun hoogte een kink.

Op schip en koor ligt een zadeldak. De absis is bedekt met een halve koepel in kunstleien.

In de 16e eeuw was er een begraafplaats rond de kapel.

32.- NERUMSTRAAT vroeger KAPELSTRAAT.

Deze straat leidde naar de thans verdwenen O.L.Vrouw-kapel van Nerum en vormde de gemeentegrens met Aalst.

33.- KERKSTRAAT

Straat die van de Singel naar de Sint-Laurentiuskerk leidt en loopt tot bijna aan de pastorie.

Aan de rechterkant ligt het voorhof van de burcht. Links staat de kerkhofmuur met een lijkenhuisje uit 1888. Het ijzeren hek- ken uit 1888 weerszijden de kerktoren werd in 1965 verwijderd omdat het de brandweer hinderde bij haar blussingswerken.

De kerk ligt centraal op de voormotte van de burcht. De Ro- maanse burchtkerk uit de 12e eeuw is op enkele onderbouwresten in de toren na, verdwenen. Enkel de centrale ligging en de oriëntatie naar de burchttoren bleven bij de opeenvolgende bouwcampagnes bewaard. De

abten van Sint-Truiden en Averbode deelden vanaf de 13e eeuw het gezag over de parochie.

In 1649 lieten de beide abten hun blazoens in metselen in de nieuwe bakstenen toren. De Sint-Truidense abt Hubrecht van Sudentael draagt er de wapenspreuk "*Omnia suaviter*" of "Alles aangenaam", en onder het wapenschild van de abt van Averbode Servaes Vaes leest men "*Ne quid nimis*" of "niets te veel".

De voorgevel vertoont rond de dubbele ingang deur met tussendorpel en waaier een geprofileerde hardstenen rondboog met ovale sluitsteen. Op halve hoogte staat een roosvenster en aan de vier zijden zijn er twee rondboogvormige galmgaten onder een mergelstenen kroonlijst. Het dak vangt tentvormig aan, maar is ingesnoerd tot een achtkantige torenspits met kunstleien.

In 1578 bouwde men een nieuwe kerk, maar men liet het gebouw weer totaal verkommeren. In de 17e eeuw stond er een kerk met het Romaanse koor uit de 12e eeuw, een schip en twee zijbeuken uit de 16e eeuw en een toren uit 1649.

In 1769 werd een nieuw bedehuis gepland door de beide abten en daarna door een volksvergadering in Brustem goedgekeurd. Twee klassicistische westtraveeën van het éénbeukige schip werden in baksteen tegen de oude toren opgetrokken.

In 1852 werd de kerk vergroot en men bouwde de twee oosttraveeën en het vlakgesloten koor. Een nieuw orgel en mooi houtwerk maakten de kerk stemmig.

De twee zijkapellen dateren uit 1938, toen pastoor Jans de parochie bestuurde.

Op 07 februari 1965 brandde de kerk volledig uit. Alleen de zijkapellen, waarvan de linker de sacristie is, de zijmuren en de torenromp bleven overeind.

De reconstructie van de buitenzijde en de interne modernisering naar ontwerp van de architecten De Ree en Vanmechelen kon in 1968 ingehuldigd worden, dank zij de ijver van pastoor Leopold Robijns, 1962-1986. Het totaal vernieuwde interieur bevat op de portaalmuur een muurschildering van R. van de Eycken. De vlakke zoldering is van hout.

Het waardevolle kunstbezit uit de Late Middeleeuwen, waarmee de kerk versierd was, ging bijna volledig verloren bij de brand in 1965.

De huidige toren is een baksteenbouw met gebruik van hardsteen voor omlijstingen, hoekkettingen en plint, naast mergelsteen voor de kroonlijst.

Het schip bevat hardstenen rondboogvensters en mergelstenen kroonlijst onder een zadeldak met kunstleien. Tegenover de kerk metselde men een dertiental oude grafzerken uit de 16e en 17e eeuw, in de muur. Daarachter ligt de burchttoren.

In 1170 liet de Loonse graaf Lodewijk I in zijn allodium een burcht oprichten als een versterkte voorpost tegen de stad St-Truiden. Op deze plaats stond omstreeks 1160 reeds een versterking. Misschien was er al een verhoogde verdediging vroeger want in 1114 werd de plaats benoemd als "*Brustemia*" van het Germaans "*brust*" = kleine verhevenheid en "*haima*" = wo- ning.

De burcht, kerk en kerkhof werden omweld en er kwam een garnizoen met een kastelein aan het hoofd om de plaats te beschermen.

Zijn opvolgers begonnen een enorme wal of "singel" rond het dorp te leggen. In 1175 kreeg het dorp zijn vrijheidscharter, d.w.z. het Luiks recht. Dit zou ambachtslieden en handelaars lokken en Brustem kon nu uitgroeien tot een stad.

Maar dit wekte afgunst bij de Truidenaren en op 13 augustus 1179 kwam het tot een belegering in regel met bestormingswerktuigen. Brustem werd in de as gelegd, zoals negen jaar voordien reeds gebeurd was door het leger van de graaf van Duras.

In 1346 werd Brustem weer totaal verwoest door de Truidenaren in hun strijd tegen prins-bisschop Engelbert van der Marck. Op 28 oktober 1467 werden hier in het moerassig terrein in de om- geving van de burcht de verenigde legers van Loon en Luik ver- pletterd door het Bourgondisch leger van Karel de Stoute.

De versterking bestond uit een vijf verdiepingen hoge achthoekige toren op een kunstmatige terp uit silex en steen van Lin- cent, uit gebouwen voor de soldaten en uit een vierkante toe- gangstoren langs de Singel.

Alleen het Loonse gravenhuis gaf de voorkeur aan torens die veelhoekig waren langs de buitenkant en rond langs binnen.

Op 27 juni 1842 stortte de oostelijke torenhelpt in, nadat men een opening voor een ingang deur gemaakt had. Sindsdien diende de halve toren als duiventil.

Op 01 juli 1950 werd de burchtsite aangekocht door de gemeente Brustem en op 28 maart 1956 beschermd als monument en landschap.

Opgravingen werden uitgevoerd in 1988 en 1989. Sporen van een oudere torenonderbouw, een trapconstructie, een houten keuken- gebouwtje, een waterput, een palissade en een stuk houten toe- gangsbrug werden aangetroffen.

Wat merken we nu nog aan deze westelijke torenromp?

-de vijf verdiepingen waren gescheiden door vlakke houten zolderingen. Enkele stukken van de vloerbalken zijn nog zichtbaar.

-er waren twee kelderverdiepingen: één met de waterput en daarboven een tweede als voorraadkamer.

-de rondboognis was een lavabonis. Daar kon men zich wassen. In die nis moet een bronzen lavaboketel gehangen hebben aan een ijzeren haak. De afloop ging rechtstreeks door de muur en mondde uit aan de buitenzijde in een uitgeholde ijzerzandsteen.

-er was ook een latrine op de tweede verdieping, voorafgaande door een geknikte intramurale gang. De latrineschacht kwam met een helling buiten de muur, ver boven de top van de aarden motte. Aan de buitenzijde van de toren is nog alleen de uitgang van deze schacht zichtbaar, afgedekt met een silex plaat.

-aan de binnenzijde is er ter hoogte van hetzelfde muurvlak geen spoor van een opening. Wel is er een naad rechts daarvan, vlak bij het breukvlak van de halve toren. Daar moet de latrinedeur gestaan hebben, die naar de eigenlijke zitplaats leidde via een gang in de dikke muur.

-in de ontvangstkamer op de tweede verdieping moet ook een schouw gestaan hebben.

-acht ringen aan de buitenzijde hangen op de derde verdieping ter hoogte van de drie licht- en luchtspleten. In totaal waren er zestien ringen.

-de afstand tot de parochiekerk enerzijds en de Melsterbeek anderzijds bedraagt telkens 60 meter.

-er werden drie soorten stenen gebruikt:

-silex: voor de onderste verdiepingen, waar volmaakte rechte hoeken gevormd werden.

-mergel of tufsteen, de zgn. "pierre de Lincent", die Tongriaans van oorsprong is en in de Brustemse bodem te vinden was: voor de rest van de muren.

-ijzerzandsteen: voor architecturale details aan de opening voor de lavabo en als hechtstenen voor de 16 ijzeren ringen, gevat in ogen, waarvan er nu nog 8 overblijven.

-de doormeter van de toren bedraagt 14,30 meter, de muurdikte in het noorden 2,70 m, de binnendoormeter 8,05 m.

-waarschijnlijk bevond zich de verholen trap die de bouwlagen verbond in het ingestorte gedeelte.

-de toren, die vijf verdiepingen telde, diende bijna zeker niet tot woongelegenheden in vreedstijd, wegens het gebrek aan vensters. Er zijn nog drie smalle luchtgleuven te zien.

Op de brede aarden wal rond de ruïne kan men het dorp gedeeltelijk overzien. De overgebleven delen van de walgracht worden voortdurend bespoeld door heldere bronnen en de groene waterkers teelt er gretig. Onnodig te zeggen dat dit een paradijs is voor flora en fauna.

34.- KOGELSTEEG

1598: eenen hoff gelegen in de kogelstege genaempt den berchhoff. (19)

De Kogelsteeg was een verbindingswegje tussen de Lenaertsstraat en de Hameistraat. In de Kogelsteeg stond een boerderij "*De Berghof*". Soms werd de steeg ook Berghof genoemd.

35.- KRAAIBEKSTRAAT

1300: regenoten de Ijsermanstege ende de Creijebeckstrate. (1) CRB, 5v°.

1598: eenen hoff op d'Eijsermans stege genaempt het Sop eijnde. Regenote: 1. de O.L.V.-Broederschap, 2. d'Eijsermans stege, 3. de Creijbeckstraat, 4. Willem Lammens. (19)

1664; gelegen op d'Eijsermans stege en craijbeck straete geheten den Sop hoff.

Het eerste bestanddeel is mogelijk Middelnederlands "*crade*" = lattenwerk als afsluiting. Of anders is het een vormaanduiding: Kraaiebekstraat. In 1563 woonde ook te Brustem een zekere Margaretha, dochter van Crybeck uit Borlo.

Het was de zijstraat van de Houtstraat tegenover de Rasopweg. De straat leidde naar de Mispelarensteeg.

Nu is het een zijweg op de hoek Vliegveldlaan-Luikersteenweg.

36.- LENAERTSSTRAAT

1300: ghelegen es ane die Loenre Strate. (1) CRB, 4v°.

1551: op die lonerstrate. (2) G.47, f.61.

1574: op die leenart strate. (2) G.49, f.19v°.

1607: opde lennerstraet. (2) G.50, f.212v°.

1614: op die lenaert strate. (2) G.56, f.38.

1655: opde leonart straet. (2) G.51, f.119.

1720: op die Leonardt straete. (11)

1733: die leunaers straet. (2) G.63, f.97.

1770: die leonard straet. (2) G.64, f.204.

1770: gelegen aen die leunaert Straete gaende naer hijligh cruijs capelle. (23)

1794: de lenaerts straete. (2) G.68, f.29.

1845: leenars straet of weg 7. (7)

1846: Lenardstraet. (20)

Deze straat werd ook Reensteinstraat genoemd. Het was de weg naar Loon via Hoepertingen: de Lonerstraete.

Later werd het eerste bestanddeel in verband gebracht met de persoonsnaam Leonard of Lenaerts. (2)

De straat vertrekt op het Dorpsplein en kruist de Mussensteeg, de Geelstraat, de Tomstraat en de Tongersesteenweg. Ze vormde de grens met de gemeente Ordingen.

37.- LUIKERSTEENWEG

1719: Otto Engelbos woonde tot half maart 1719 in een huis groot anderhalf bonder, gelegen onder jurisdictie Brus-tem op die nieuwe catsije leijdende uijt Sint Truiden naer Luijck. Op 15 maart 1719 verhuurde hij het huis aan aannemer Jan Bormans. Naast hem woonden, aan de ene kant Elisabeth vander Borght, aan de andere kant Lambertus Loosen. (2) G.62, f.98.

1731: op die nieuwe catsije. (2) G.63, f.2

1738: die catsije leydende van St Trijden naer Luijck. (12)

1783: in de herberg "Den Haen" van Lambert Doyen op de kassei. (24)

1788: de nieuwe catsije. (2) G.67, f.34v°.

1793: den nieuwen steenweg. (2) G.68, f.3.

1845: route de Saint-Trond à Liège. (7) (kadaster).

1846: Steenweg naer Luyk. (20)

De oude Luikerweg was de Tomstraat. De nieuwe en huidige Luikersteenweg werd vanaf 1717 aangelegd. Men noemde hem eerst "*nieuwe katzij*".

In 1717 liep de nieuwe weg recht naar St-Truiden. In 1937 werd het militaire vliegveld aangelegd. Er werd heelwat land-bouwgrond onteigend. Men plande toen ook een omleidingsweg om het centrum van Sint-Truiden te mijden. Maar de oorlog van mei 1940 was de oorzaak dat deze moderne weg pas na de bevrijding opengesteld werd.

Een weinig meer richting Luik stond in de 18e eeuw een tolbarrier op de Hek. De herberg "*Het Barrierhuijs*" heeft daar nog jaren aan herinnerd. Daar stond ook de grote boerderij van burgemeester Marcel Goffin, 1861-1864 en 1867-1872, waar voordien voerman Philippe Romsée woonde. Een boogscheut verder, tegenover de ingang van de Vliegveldlaan, stond de hoeve van burgemeester Lambert Monville, 1831-1845.

Langs de Luikersteenweg lag sedert 1890 een tramlijn naar Luik, die aan hoeve Monville nadien een vertakking had naar rechts om de Borgwormsewegse Kiesel te volgen, richting Aalst en Hannuit.

Even voor de Belingstraat was een tramstation, waar de tramstellen elkaar konden kruisen.

De Melsterbeek loopt onder de Luikersteenweg door. In 1742 werd hier bij de aanleg van de steenweg Brussel-Luik een brug gebouwd, die genoemd werd naar de toenmalige Oostenrijkse keizerin Maria-Theresia. In 1892 werd de bouwvallig geworden brug heropgebouwd en ingehuldigd door burgemeester baron Ernest de Pitteurs-Hiegaerts, 1872-1903.

Even voorbij de Romeinseweg begint de Saffraanberg. Hier werd op het einde van de 19e eeuw door de zusters ursulinen een internaat voor begoede meisjes opgericht. Een gebouw dat 999 vensters telde. Het werd overgenomen door de Belgische Staat die er een opvangtehuis voor invalide soldaten uit de eerste wereldoorlog oprichtte en nadien een militaire school opende. Tijdens de tweede wereldoorlog werd het door de Duitsers bezet. Na de oorlog brandde het gebouw af en er werd nu naast een hoofdgebouw een reeks moderne paviljoenen over het domein verspreid. Een Technische School van de Luchtmacht vond er haar thuishaven.

38.- MENTEMANSSTRAAT

Deze straat vormde de grens met de gemeente Aalst. Hoogstwaarschijnlijk is het eerste lid afkomstig van een familienaam.

39.- MISPELARENSTEEG

1650: jaerlyx op panden Jan Schoofs, te weten een bemdeken gelegen op het Onderste Broek 5 gulden, regenoten het broek ter 1ste zijde, de Mispelere Steeghe ten 2de zijde, de steghe door de mispelere naar het Singelveldt ten 3de zijde en Bartholomivis Vos ten 4de zijde. (15)

1664: gelegen op d'Eijsermans stege en craijbeck straete geheten den Sop hoff. Regenoten: 1. tegen de straete voorschr. 2. de mispelere stege. 3. Bartholemeus Vos. 4.

Paulus Strauwen, nu Rijmij Feraerts.

1724: straete gaende naer d'opperste molen, die mispalaren steege.

Langs dit steegje liep ook een beekje. In de jaren 1960 heeft men

bij het herleggen van de Melsterbeek deze steeg met beekje ingepalmd. Voordien liep de Melster of Molenbeek naast de Dorpsstraat.

De Mispelarensteeg verbond de Kraaibekstraat met de hoek van Dorpsstraat-Beekkant, waar de tiendeschuur stond.

40.- MONINCXSTEGE

na 1300: 1 hove die ghelege es op Dobeke, regenoten de Monincxstege. (1) CRB, 5v^o.

1787 : Monincxsteeg, een zekere bane of steeg uit het dorp naar het kasteel. (10)

Op 22 februari 1787 werd op verzoek van Willem de Stappers, heer van Brustem, door de schepenen een officieel verslag opgesteld. Willem de Stappers beweerde dat hij, om naar zijn heerlijk kasteel "*met sijne voiture*" of ander rijtuig te komen, noodzakelijk moest passeren langs zekere "*bane*" of steeg uit het dorp naar het genoemd kasteel, genaamd de "*monincxsteghe*".

De vernoemde steeg stond het meestendeel van het jaar, ja zelfs in de zomer vol water. Door haar engte en de waterachtige grond was ze onbruikbaar. Men kon daardoor niet zonder ge- vaar passeren. Om dit ongemak te vermijden had de Stappers de intentie om de weg toe te laten werpen en een andere te snijden door een verhoogde grond of weide, renende aan de genoemde steeg. Hij vroeg of de heren schepenen zich wilden verplaatsen en te gaan zien in welke slechte staat de steeg zich bevond. Ze konden dan ook de steeg meten in de breedte en in de lengte te beginnen van onder aan de Hoogbeek tot boven aan het hoofd van gezegde weide, opdat de edele heer zich daarmee, op zijne tijd, zou kunnen bedienen.

Op 22 februari begaven de heren Georgius Schoofs en Bartholomeus Johannes Walter, beide schepenen der justitie ende vrijheerlijkheid Brustem, de eerste tevens secretaris, de tweede schout, zich naar de voorschreven plaats. Zij merkten dat de Monincxsteeg of straat (niettegenstaande dat het in lange tijd droog weder was en er dat jaar geen of weinig sneeuw was ge- vallen), onbruikbaar, onberijdbaar was en ja zelfs te voet on- mogelijk was door te komen.

Zij maten de straat van op de hoek komende tegen de Hameistraat aan het huis van Joannes Schoefs van tegen de gracht van dito Schoefs, zonder "*hool*" bevonden, tot tegen het "*hool*" van de edele heer van Brustem, dat twee en een halve voet breed was. Ze vonden dat de straat 13 voeten en driekwart voet breed was. Daarna maten ze de steeg aan het einde, palend aan de Hoogbeek. Het "*hool*" van de weide was 2,5 voet breed. De straat had een breedte van 13 voeten en half tot tegen de gracht insgelijks zonder "*hool*" van de weide toebehorende aan

de erfgenamen van juffrouw van den Broeck van Brussel. De huurder der voorschreven weide was Lowis Loix. (10)

41.- MOUSTRAAT

1581: die strate die vander mouwen aff gaet nae rijkel. (2) G.49, f.119.

1607: xxii roijen acker lants geleg in dye mouwe. (2) G.50, f.200v^o.

1662: elff royen ende een halff lants gelegen op die mouwe. (2) G.57, f.46.

1796: den velt wegh naer de Moustraet. (22)

Het Middelnederlands "*moude*" betekende fijne, droge, losse aarde.

In de tweede plaats kan "*mouw*" de betekenis hebben van uitholling in de bodem, in de vorm van een baktrog. (2)

De Moustraat is gelegen tussen de Walenweg en de grens met Aalst. De Smisstraat is er de verlenging van.

Maar ook de Weg van Aalst naar Rijkel werd Moustraet genoemd (22). De Kasteelstraat, nu Hemelrijk, werd ook "*den velt wegh naer de Moustraet*" genoemd.

42.- MUSSENSTRAAT

1598: de berchstege of mussestege. (19)

De Mussenstraat ligt tussen de Pipelstraat en de Hameistraat. Ze loopt evenwijdig met de Geelstraat en de Kogelsteeg. Het is tegenwoordig een smalle weg of voetpad.

43.- NIEUWE BORGWORMSEWEG

Dit is een nieuwe steenweg, aangelegd om het verkeer op te vangen van de Oude Borgwormseweg, die ingepalmd werd door het militair vliegveld in 1956.

In Nerem loopt deze weg naar rechts, kruist de Melsterbeek, de Walenweg, de Romeinseweg en mondt uit op de Luikersteenweg.

44.- OUDE BORGWORMSEWEG

Dit was de benaming van een deel van de middeleeuwse Houtstraat en latere Borgwormse Kiezel tussen Aalst en de Luikersteenweg.

Deze weg werd gedeeltelijk ingepalmd in 1956 door het militair vliegveld en werd dan ook niet meer toegankelijk gesteld voor het openbaar vervoer.

45.- PIPELSTRAAT

1607: dye straete vander kercken naeden piepel gaende. (2)
G.50, f.209.

1608: dye piepelstraet. (2) G.50, f.225.

1649: die pipelstraet. (2) G.55, f.8.

1781: den pipel gelegen in de pipel straete. (2) G.66, f.92v°.

1796: pipelstraet. Reg.: de straet; die steege naer den reenstein; Uten Gilis; Sr. Vucht en heer Colen. (19)

De Pipelstraet begint aan de vroegere Dorpsstraat, nu Brustem-Dorp, naast de St-Jobkapel, die tegenover de Singel ligt en leidde naar de hoeve "*De Oude Pipel*", die links van de weg stond, en ook reengenoot was van de Tomstraat.

Het was een eigendom van de abdij van Averbode. In de 18e eeuw werd de hoeve door de Bokkenrijders overvallen, die er een brandbrief achterlieten.

46.- PLASSTRAAT

1830: Egidius Moria stierf op 04 december 1830 in een huis dicht bij de Plasstraat.

1846: Volgens het bevolkingsregister van 1846 (20) woonden er Thomas Lemaire, handwerker, 42 jaar, en Joanna Vander bemden, huishoudster, 37 jaar, met hun zoontje Lambert, 2 jaar. In 1849 werd Egide Pacificus geboren.

Deze straat zou dicht bij de Singel gelegen hebben en is te situeren als het begin van de Pipelstraat en de huidige Herderstraat, die toen nog niet vermeld werd.

Plas zou een restant zijn van de 12e eeuwse stadsomwalling.

47.- PUTSTEEG

1379: Johannes dictus Kelner de Brustem relevavit ibidem unam

assisiā jacentem in Brustem in loco dicto Putesteghen.
(16)

Vertaling-Genoemde Johannes Kelner van Brustem erfde op dezelfde plaats een goed gelegen in Brustem op de plaats Putsteeg.

Deze put zal hoogstwaarschijnlijk de gasthuisput geweest zijn. Naast het gasthuis oefende zijn vader, Willem Kelnere, het beroep van smid uit. (1) CRB, 11r°. "tsegen dat Gasthuys van Brustem over, tuschen de Capelstege ende Willem Kelnere der smeeet."

48.- RASOPWEG

1738: tot voor het huys genaempt rasop midden in den cruijswegh... (12)

1794: het huis, genaamd Rasop, en bewoond door de weduwe van burgemeester Jan Adjutant, werd in 1794 door de "keyserlijcke armee" afgebrand. (8)

1798: "maar zij verlieten de stad door de Nieuwpoort om over Rasop de Tongerse Baan te bereiken en bij de watermolen het dorp binnen te dringen". (9)

De Rasopweg begint aan de grens met St-Truiden (kruispunt Grotestraat-Rellestraat). Het is de voortzetting van de Rellestraat en kruist de Hogeweg om te eindigen op de hoek Luikersteenweg-Vliegveldlaan.

In de Middeleeuwen heette de Rasopweg te Brustem ook Rellestraat.

49.- REENSTEENSTRAAT

1514: geleg bijden reenstein. ((2)

1541: huys geleg opden rensteyn. (2)

1598: een huijs en hoff gelegen op den Reenstein. Reg.: 1. de Heerenstraet, 2. de Berchstege of Mussesteeg, 3. Willem Vygen, 4. Relicta Elbrechts uyt den engel St Truyden.

Later werd dit aangepast: 1. Willem Groven, 2. de heere straet leydende naerde Lenaertsstraet, 3. de Berchstege, 4. Willem Groven.

1613: huys geleg opden reenstein. (2)

1724: vier roeden block geleghen op den reenstein. (2)

1735: huijs gelegen bij den reenstein. (2)

1796: Govaert Andrea Loix.... een hofken gelegen op den reenstein.

1796: Pipelstraet. Reg.: 1. de straet, 2. die stege naer den reenstein, 3. Uten Gilis, 4. Sr. Vucht en heer Colen.

Waarschijnlijk stond er een steen om de halfdorpen of halfheerlijkheden te scheiden. Het was dus een grenssteen, zoals er ook te Zepperen een stond, maar die nu verhuist is naar het Openluchtmuseum te Bokrijk.

Deze Brustemse grenssteen verhuisde eerst naar het St-Sebastiaansraam aan de Beekkant en nadien naar de Singel, achter het monument.

50.- RELLESTRAAT

1738: die straet leijdende van rasop naar melveren. (12)

1790: relle stege. (19)

Deze straat is de verlenging van de Rasopweg. Zij vormt de grens met St-Truiden. Rechts van de straat was grondgebied Brustem tot aan de grenssteen, die in 1738 geplaatst werd.

Deze grenssteen is een ronde arduinen steen met de inscripties "*Sint Truiden*" en "*Brusthem*". In 1996 verhuisde deze steen naar de Brustemse Singel, achter het oorlogsmonument.

51.- ROMEINSEWEG, OUDE KASSEI of KATSIJE

na 1300: gheleghen ane die caside . (1) CRB,11.

na 1300: regenote de Catsije. (1) CRB,6v°.

na 1300: de Catsijde. (1) CRB,9v°.

na 1400: aende Kaetsije damer gheet Engelmanhoven weert. (1) CRB,15v°.

1472 : den wech die van Straten te bruestem wert gaet, den wech naer bruxken daer deur gaende. (5) blz. 321.

1512 : op die catsijde. (2) G.44, f.60.

1575 : gelegen over die catzij int aelster velt. (2) G.49, f.2

1649 : gelegen op die catseye ontrent die tomme. (2) G.51, f.4.

1662 : gelegen aen de casseij straet. (2) G.57, f.35v°.

1721 : op die aude catsijde onde die tomme. (2) G.62, f.147.

1795 : gelegen op d' oude catsije. (2) G.69, f.5.

1845 : ancienne chaussée romaine de Tirlemont à Tongres of weg 1. (7)

1900 : Oude Katzijde.

1980 : Romeinseweg-Brustem.

Middelnederlands: "*katside, cassië, ketsie*" e.a. = Frans: "*chaussée*": bestrate of geplaveide weg, steenweg. (2)

Het bepalende bestanddeel "*oude*" (sedert de 18de eeuw), staat in tegenstelling met Nieuwe Kassei of Luikersteenweg.

De Romeinseweg, oudste weg van de gemeente, was een onderdeel van de Romeinse Kassei van Tongeren naar Tienen.

Aan de oude weg stond vroeger een hardstenen pijlerkapelletje, dat in 1961 naar Bokrijk werd overgebracht. De datering is onbekend.

52.- SAVELSTRAAT

na 1400: 16 roeden lans gheleghen ob Alssterbroeck ende 19 roeden bi de Savel Strate ob den Rikelwech gheleghen. (1) CRB, 15v^o.

1576 : geleegeen op die savel strate. (2) G.49, f.56.

1666 : gelegen boven die savelcuijle. (2) G.57, f.247.

1699 : omtrent die savel straete. (2) G.61, f.40.

1793 : gelegen boven die savel cuijle. (2) G.68, f.10.

Savel Strate = Zavelstraat, weg naar of doorheen een zand- of zavelgebied, blijkens de kontekst op het Rijkelveld.

Naar alle waarschijnlijkheid zou dit de Geelstraat kunnen zijn en meer bepaald het gedeelte dichtbij de Hoogbeek.

53.- SINGEL

14e eeuw: die ghelegen sijn ane den Tsincgel bij de Houstrate. (1) CRB, 9.

1574 : een huys geleegeen opt onderste dorp byden cingel. (2) G.49, f.31.

1650 : huys gelegen op die singel. (2) G.55, f.49v^o.

1695 : Peter Sweldens van selver huys en appenditie afkomende van zijne halve broeder Coon Sevenants tegen over den Singel gelegen. Regenoten: 1. die strate van het onderste dorp naar het oversten dorp, 2. de stege naer die beke, 3. die stege achter ende Tilman Schrijvers. G.59, f.401v^o.

1731 : huysken gelegen op het dorp tegen over den cingel. (2) G.63, f.6.

Het Middelnederlandse "*cingel*" betekende: buitenste muur van een stad, een burcht, enz..

De Singel te Brustem is het centrum van het dorp. Daar staat het gemeentehuis, het monument der gesneuvelden, de burcht, de kerk. Daar stond de lindeboom, waaronder de vergaderingen der gemeentenaren plaatsgrepen en de dorpsheer zijn eed aflegde bij zijn installatie. De lindeboom was bij de Germanen een heilige boom, vandaar dat rechtspraken dikwijls onder zijn takken of in zijn nabijheid plaatsvonden.

Daar werd ook een gemeenschapspomp geplaatst met zeer zuiver water, waar iedereen gebruik kon van maken.

54.- SINGELSTRAAT

1795: gelegen neffens de straete die achter Coelmont winninge doorloopt naer de beek.

1925: van aan de nieuwe schoollokalen langs de molenbeeksteeg

De Singelstraat loopt van de Singel naar de Melsterbeek toe. Ook de straat achter de school en het vroegere gemeentehuis wordt Singelstraat genoemd.

55.- SINGELVELDSTEEG

In de Atlas der Buurtwegen van 1845 wordt weg 61 de Singelveldsteeg genoemd. Dit was de vroegere Cateelsteeg.

56.- SINT-KRISTINASTRAAT

Straat genoemd naar de Zalige Kristina de Wonderbare van Brustem °1150-+1224, omdat ze volgens de overlevering in de hoeve "*Het Bakkershof*" geboren werd omstreeks 1150. Vroeger was dit een deel van de Kasteelstraat.

Ze stierf als dertiger, waarschijnlijk in 1182. Opnieuw tot leven gewekt tijdens haar begrafenis, was ze in staat om bui- tengewone dingen te verwezenlijken zoals zweven en het vuur trotseren. Ze deed boetedoening voor het heil der zondaars en de bevrijding van de zieltjes uit het vagevuur. Ze moet een sterke persoonlijkheid geweest zijn, die zich verzette tegen de toenmalige samenleving, de onregelmatigheden aan de kaak stelde en terug naar de

grondbeginselen van ons geloof wou.

Thomas van Catimpré beschreef haar leven in het Latijn. De minderbroeder Geraert herwerkte haar wonderbaar leven in een boek met 200 verzen als stichtende lectuur voor de zusters van het klooster Nonnen-Mielen.

Kristina leefde, na een periode van zelfkwelling en profetien, enkele jaren als kluizenares o.a. te Borgloon.

In 1224, op 06 november, overleed ze in het Katelijneklooster te St-Truiden. Ze zou toen 74 jaar geweest zijn.

Naast de boerderij "*Het Bakkershof*" werd als herinnering een kleine kapel gebouwd. Op de gevel van de boerderij werd als aandenken een steen ingemetseld: "*Op 't Bakkershof, geboorteplaats van de H. Christina de Wonderbare van Brusthem, jaar 1150*".

57.- SINTRUDERSTEGHE

1300: Item Johan Stein, 0,5 auden groten ende 0,5 cap. van Noyens Volres ghesete staende op d'Overste Broeck, regenote dat voerscreven gesete bij de Sintrudersteghe. (1) CRB,5.

Een steegje tussen Brustem en St-Truiden in 't Truierveld.

58.- STEENBRUGSTRATE

na 1300: Item Voës der Snidere, 13 lut. ende 5 cap. van 1 hove die ghelegen es achter Lambrechts hof Sas bi di Steenbrugge, regenoten de strate in twee sijden geheeten de Steenbrugstrate. (1) CRB,6v°.

na 1300: 1 lut. ende 1 cap. van den goede van Lipbeke ende van den hove op steinbrugge. (1) CRB,5v°.

na 1300: Item Johan Heren Abraens soen, 2 cap. ende 12 lut. ende 28 lut. van sinen ghesete op de Steenbrugge, regenote de Steenbrugstrate. (1) CRB,6.

1598 : eenen hoff op de Steenbrug straet die van Brusthem naer St Truyden gaet.

1699 : horto et domo sitis juxta rivum deu ripam Molendini, et bona haeredum Blocquerije semita qua ducit ad Villam inferiorem propre pontem. (21)

1790 : steenbrugge: reg.: houtstraet, steenbruggestraet, molenbeek.

1833 : en aen den weg genaemt Steenebrug straet leijdende naer Borgloon.

De "*Steenbrugge*" was een stenen brug op de Molenbeek bij de molen in de Geelstraat. De straat die over de brug liep was dus de Steenbrugstraat, nu Geelstraat.

59.- STEENKUILSTRAAT

1630: Item een stucxken gheleghen aen die Steenkuijl. (17)

De Steenkuilstraat lag op de grens met Aalst.

60.- TOMSTRAAT

14e eeuw: 4 bonre gheheijten ob den Tomwech. (1) CRB,15.

1514 : die ghemeyn strate die uit sinttruden te luik toe gaet. (2) G.44, f.54v°.

1517 : die strate die vanden tomme aff coempt. (2) G.44, f.103v°.

1573 : op die luyckerstraet. (2) G.45, f.33.

1599 : geleeghen opde tombstraet. (2) G.50, f.76.

1654 : die luycker strate. (2) G.55, f.3v°.

1657 : aen die tmme strate. (2) G.56, f.91.

1664 : op die luycker baene. (2) G.57, f.139v°.

1770 : gelegen achter den blochuys hof, reg. die tomstraet.

1796 : den ouden wegh van St-Truyden naer Luyck oft de tomstraet.

1845 : tom straet of weg 6. (7)

De Tomstraat, weg die van de Spikkenboom naar de Tom leidt, was tot einde 17e eeuw de baan naar Luik, want de Luikersteenweg of "*nieuwe catsije*" werd pas in 1717 aangelegd.

In de nabijheid van de Hoogbeek lag vroeger een vloedgracht. Nu merkt men tussen de aanplantingen nog steeds een watergracht.

Op het kruispunt van de weg die van het Hemelrijk naar Rijkel loopt, de vroegere Hameistraat, staat het Eske.

Dicht bij de resten van een Gallo-Romeinse grafheuvel of tumulus, waarschijnlijk uit de 2e eeuw na Chr. wordt de straat een diep ingesneden holle weg. De zijanten met hun houtwallen zijn een verzamelplaats voor klein wild en insecten. Langs de zijanten komen bronnen aan de oppervlakte.

Naast de tom is het landschap op zijn mooist. Overal heb je

mooie vergezichten, want je bent op een hoogland aanbeland. De fruitaanplantingen geven de streek een apart karakter.

De tom heeft een diameter van 70 meter en een hoogte van 6 à 7 meter. Bij een opgraving in 1845 moest archeoloog Guioth vaststellen dat anderen hem voor waren geweest. In het oude graf vond hij nog wat scherven en roestig ijzer.

De heuvel werd deerlijk gehavert door munitieontploffingen in de laatste wereldoorlog.

In 1988 werd het verwilderde struikgewas gesnoeid, er werd een strook rond de tom vrijgemaakt, er kwam een trap, een picknicktafel met twee zitbanken. Het werd een prettige pleisterplaats voor natuurliefhebbers, die in alle rust van het landschap kunnen genieten.

61.- TONGERSESTEENWEG

1741: Maestrichter wegh.

1845: route de Saint-Trond à Maastricht. (7)

De eerste steenlegging had plaats te Tongeren op 09 december 1817.

In de Franse tijd op 15 juli 1804 ontstond het project voor deze weg, een onderdeel van weg nr. 16, Keulen-Duinkerken.

Naast de Melsterbeek bevindt zich de langgestrekte hoeve "*De Zwik*", met klein erf aan de achterzijde. Het woonhuis langs de steenweg bevat acht traveeën (eenheden), twee bouwlagen onder zadeldaken met Vlaamse pannen en stamt uit het begin van de 19e eeuw.

De baksteenbouw is witgekalkt met een geteerde plint. Er zijn getoogde vensters met verankerde boog en arduinen lekdrempels. De benedenvensters bezitten luiken. De rechthoekige deuren hebben een arduinenomlijsting, maar de woonhuisdeur bezit een geprofileerde omlijsting.

Het dienstgebouw, rechtsaansluitend, omvat stal en dwarsschuur in baksteenbouw, gedeeltelijk vernieuwd, onder zadeldak met Vlaamse pannen. In de achtergevels bleef de oude kern in stijl- en regelwerk, deels met bakstenen, deels met lemen vul-lingen, bewaard.

In de 19e eeuw was dit een afspanning met mogelijkheid voor logement.

62.- VALCKENSTEEG

na 1300: Item Margrite Porteners, 6 lut. te halven merte van eenen hof, regenote de Valckenstege, gaende van de beke na dat Onderste Dorp. (1) CRB,13v^o.

Valckenstege = Valkensteeg. Een wegnaam die mogelijk aan de valkenjacht herinnert. In de Atlas der Buurtwegen (1845) wordt dit voetpad Beekantsteeg genoemd. Maar in Brustem heeft ook iemand gewoond die "*Reneri Valks*" heette en een eeuwigdurend jaargetijde had op 01 mei.

De Valcke Steghe is zichtbaar op de "Percelenkaart van Brustem uit de 18e eeuw". Naast de steeg ligt een eigendom van "*de armen van Brustem*". Hier werd in 1939 het rustoord St-Laurentius gebouwd. Op de kaart loopt de Valcke Steghe niet meer tot aan de Molenbeek.

Op de "Atlas Buurtwegen 1845" staat deze smalle steeg ook aangegeven van de Dorpsstraat gaande in de richting van de beek, maar ook slechts tot halfweg.

Tegenwoordig bestaat deze steeg nog. Ze ligt naast de afsluiting van het rustoord tussen Dorpsstraat en Vliegveldlaan en is ook nog aan de overzijde van de Vliegveldlaan zichtbaar.

63.- VELDSTEEG

De Veldsteeg vertrok nabij het vroegere waterkasteel, liep door het Winningsveld en het Tomveld, over Kuistert naar de tom.

De Veldsteeg was het vroegere "*Tompaeyken*".

1598: Tompaeyken van de cuystert naer die tomme. (19)

De Veldsteeg werd gedeeltelijk ingenomen bij de ruilverkaveling, omdat de landerijen van de Romeinseweg tot aan de Tomstraat reikten.

Bedevaarders die de "*Drie Gezusters*" bezochten en ook naar de moeder in Groot-Gelmen gingen, gebruikten deze veldweg geregeld.

64.- VARKENSTRAAT

Deze straat duikt op in het bevolkingsregister van 1840 tot 1856 (20). In dit register volgde na de Plasstraat, de "*Leonardstraet*" en dan komen de woningen 109 van Martinus Pouling, een wever, en Elisabeth Driesen, in 1853 opgevolgd door Pieter-Hubert Duchateau, handwerker, en Maria Moria. Ernaast in woning 110 woonde Petrus Jacques, de veldwachter, en Maria-Catharina Strauven. Nummer

111 was de woning van Joannes-Medardus Vreven, handwerker, en Barbara Moria. Het volgende huis stond weer in de "Lenaertstraat".

Denkelijk is de Varkenstraat een onderdeel van de huidige Herderstraat.

65.- Vliegvelddlaan

In 1948 werd een verbindingsweg door enkele weilanden aangelegd tussen de Houtstraat (hoek Bornestraat) en de Dorpsstraat (hoek Geelstraat) over de Melsterbeek en de Hoogbeek.

Het eerste deel van de nieuwe weg was de vroegere Houtstraat, een holle weg met diepe karrensporen en hoge zijkanten. Van aan de Bornestraat werd de weg verhoogd aangelegd dwars door enkele beemden en over de twee beken. Aan de Geelstraat werd weer de Dorpsstraat of Weg naar Ordingen gevolgd.

Daar deze weg pas in 1948 aangelegd werd, zijn de woningen er ook recenter dan op andere plaatsen.

Aan de Hogeweg stond vroeger een arduinen kapelletje, dat nu op de plaats van de vroegere Bertiliabron staat, dicht bij de Eucheriuskapel.

Aan de beek (Singelstraat) merkt men nog dat er twee bruggen onder de rijweg liggen. De Melster en de Hoogbeek werden in de zestiger jaren in één bedding gelegd en recht getrokken.

Hier aan de beken, die een verdedigingslijn vormden, werd in oktober 1467 tijdens de slag van Brustem tussen Karel de Stou- te en de Luiks-Loonse militie hevig gevochten.

Het zicht op de Melstervallei met kerk en burchttoren is enig.

Stegen, die hier lagen voor deze nieuwe weg getrokken werd, zijn op verschillende plaatsen nog zichtbaar.

Aan de vijfsprong, het snijpunt van de Dorpsstraat (Brustem-Dorp), en de Geelstraat, (aan de linkerzijde was dit vroeger de Steenbruggestraat) komen we in de vroegere Herenstraat of de Weg naar Ordingen. Oudere inwoners noemden deze plaats "Het Bergske". Jaren geleden stond hier een "kree-loven". Op deze vijfsprong, vroeger slechts een viersprong, waren naar het schijnt regelmatig spoken te zien. Bijgelovigen plaatsten er dan ook kruisen.

Rechts op de hoek van de Geelstraat staan de gebouwen van de in 1963 opgerichte Rijksbasisschool. Nu is er een opleidings-

school van de V.D.A.B. (Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling).

Op de hoek van de Tomstraat staat, tussen twee lindebomen die in 1830, bij de onafhankelijkheid van België, werden geplant, de "*Spikboomkapel*", waarover reeds in 1467 gesproken werd en waar de Luikenaren in de slag van Brustem het langst standhielden om dan toch langs de Tomstraat te vluchten in de richting van Luik. De zieke lindebomen werden in 1995 vervangen.

Deze kapel kreeg haar naam omdat in de nabijheid tegen de zijgevel van de er tegenover staande hoeve een "*spikboomke*" of meidoornboompje stond.

De landelijke kapel bezit een rechthoekig grondplan. Het is witgekalkt stijl- en regelwerk met lemen vullingen op een gepikte plint. Het zadeldak met pannen heeft een luifel boven de voorgevel. In de westelijke voorgevel wordt de lichtgeboogde vleugel deur geflankeerd door twee getraliede venstertjes.

Aan de andere kant van de laan zien we nog de vroegere verbindingsweg met St.-Truiden, de vroegere "*luykerstraet*", nu Distelbroekstraat geheten.

Rechts van de kapel was de woning van Norbert Coelmont °1825--1903, die 23 jaar schepen was.

Links naast de kapel komen we aan de woning van de in 1971 overleden burgemeester Roger Poulus °1911--1971 die Brustem bestuurde vanaf 1947. Hij was de kleinzoon van August Vrancken, gemeenteraadslid van 1888 tot 1931+. Hier had hij zijn landbouwbedrijf.

Links hebben we een veldweg afgezoomd met canadabomen, de "*Broekstraat*". Hier hadden zich in mei 1940 Franse soldaten verscholen om de Duitsers te beschieten.

Op de hoek met de Tongersesteenweg, aangelegd in 1817, staat dancing Montini op de plaats van het huis van burgemeester Joseph Poelmans °1863--1936. Hij bestuurde Brustem van 1912 tot 1936.

Een honderdtal meters verder eindigt het Brustem grondgebied. Op die grens staat links "*Steendik*", een vroegere afspanning en paenhuis, waar Napoleon zou afgestapt zijn om, op het voorpleintje onder de kruin van een machtige lindeboom, even uit te rusten.

66.- WALENWEG

1721: op den waelenwegh comende van gelinden naar bruxkens.

(2) (bondergeld).

1792: de waele straete. (2) G.67, f.176v°.

1845: waelen weg of weg 2. (7)

Deze weg vertrok in St-Truiden en liep over het huidige militair vliegveld naar de Borgwormse Kiezel, door het Molenveld naar de Beling, kruiste de Romeinseweg en liep dan via Aalst naar Borgworm. Door de ruilverkaveling van 1975 verdween een gedeelte van deze weg.

67.- WEG VAN AALST NAAR RIJKEL

14e eeuw: van sine gesete metten hove gelegen op dat Onderste Broeck, regenote de Rijckstrate tsegen dat Stech sken over achter de Houtstrete. (1) CRB,2.

14e eeuw: 22 roeden lants die ghelegghen sijn ane die Rikele Strate. (1) CRB,11v°.

14e eeuw: 2 bonre gheheten ob deen Rikelwech, regenote de wech die van Rijkkel gaet Aelst. (1) CRB,15.

14e eeuw: van 18 roeden lants op die Strate te Rikele wert. (1) CRB,4v°.

14e eeuw: op die Rikele Strate int Rijkkelvelt achter de Bemde. (1) CRB,5.

1700 : den wegh van Rijckel naer Aelst oft die moustraet. (21)

De weg vertrekt op het Onderste Broek, kruist de Walenweg, de Luikersteenweg, de Romeinseweg, de Tomstraat en gaat richting Rijkkel.

68.- WEG VAN BRUSTEM NAAR RIJKEL

Deze weg staat op de "Atlas der Buurtwegen 1845" nog aangeduid als Hameistraat.

1613: dye hammeystraet. (2) G.51, f.89.

1663: die hameij straete. (2) G.57, f.131v°.

1724: die hameij straete. (2) G.62, f.190.

1787: de hameije straet. (2) G.67, f.4.

1845: haemestraet of weg 9. (7)

Thans is de benaming Weg van Brustem naar Rijkkel.

Deze weg vertrekt aan het Hemelrijk en loopt naar Rijkkel.

69.- WINDMOLENSTRAAT

Deze straat is een verbinding tussen de Hogeweg en de Grotestraat en loopt evenwijdig met de Brandhoutstraat.

De straat is genoemd naar de windmolen die er omstreeks 1640 gebouwd werd door de Brustemse halfheer Arnold Huyn van Amstenrade. Deze molen verdween omdat ze op het grondgebied van de andere of Luikse halfheer stond.

In 1697 werd een *"straete van de Kombempt naer de Windtmolen"* vernoemd op het *"Caertboek van de abdiij van Sint-Truiden"* dat getekend werd circa 1675. In de rekeningen van de kerkfabriek stond echter in 1734: *"grooten paardsgracht aen die windtmoelen. Regenoten: die windtmoelen in die sandstraete, die straete die naer de Steenbrugge gaet te beide sijden"*.

Hier zou de Windmolenstraat vroeger *"Sandstraete"* geheten hebben.

In de enclave Terstok, 6 à 8 km van het dorp, gelegen aan de steenweg St-Truiden-Hasselt, had men slechts enkele straten:

01.- ALKERWEG

Dit was een verbinding vanuit de Kortenbosstraat naar Alken.

02.- HASSELTSESTEENWEG

Deze steenweg behoorde tot Brustem van aan de basiliek tot aan de grens met Alken en dan nog alleen de rechterkant.

03.- NACHTEGAAL

14e eeuw: biden Naten Bamde, tuscen de Nachtegale ende Natebem onder Brustem. (1) CRB,12v^o.

14e eeuw: die ligghen biden Corten Bosch, regenote den guede vande Natebamde ende Nachtegale. (1) CRB,13v^o.

1662 : die goederen vanden nachtegael inden cortenbosch gelegen. G.57, f.1.

Aan de rand van de enclave verrijst op het grondgebied van het kerkdorp Kozen de fraaie barokke O.L.Vrouwkerk, sinds 1937 basiliek, de vermaardste bedevaartplaats van Limburg.

De Nachtegael is de weg van aan de basiliek, over het station en de snelweg tot aan de grens met Zepperen.

Het station van Kortembos werd in 1846 gebouwd langs de spoorlijn van St-Truiden naar Hasselt. De eerste stationschef, Julien Desmet, werd aangesteld op 01 december 1847.

04.- TERSTOKSTRAAT

14e eeuw: Item Peter Flipts van Elsbrueck, 1 lut. van 0,5 bonre lants dat ghelegen es ter Stockt bij dat clooster van Zepperen bamt, regenoten de Keppe. (1) CRB,8.

14e eeuw: dat ghelegen es ter Stockt. (1) CRB, 12v°.

1391 : ghelegghen by der Stoct in die Keelbaemde. (27)

Deze straat liep dwars door de enclave en was de verbinding van het Bogaardenklooster van Zepperen met de "*Natte Bampt*".

05.- ZEPPERENWEG

Dit was een deel van de Nachtegael van aan het Wit Huis tot aan de "*Natte Bampt*".

I.C.4. **Wegen** Bronnen

01.-E. Houtman en J. Molemans.-"Cijnsregister van het Bruyninxhof te Brustem (1300)", in O.L.V.L., jrg. 30, 1975, blz. 249-282.

02.-J. Molemans.-"Brustem toponymisch doorgelicht", in O.L.V.L., jrg. 30, 1975, blz. 335-358.

03.-Abdijatlas St-Truiden.(1700)-R.A.H. Kadastrale kaart met afbeelding van de twee mottes en de Bornestraat.

04.-Detailkaart van de percelenkaart van Brustem met eigenaarsaanduiding, 18e eeuw, na aanleg van de nieuwe steenweg St-Truiden-Luik. R.A.H. Fonds kaarten en plans nr. 454.

05.-H. Kerstens.-"Over cijns, landpacht en erfrente in de 15de en 16de eeuw te Brustem, Aalst en Ordningen", in O.L.V.L., jrg. 30, 1975, blz. 307-334.

06.-R.A.H.-Gichtregister, schepenbank van Brustem: G.57.

07.-Brustem-Atlas Buurtwegen 1845.

08.-R.A.H.-Gemeente Brustem nr. 79.

09.-Kamiel Stevaux.-"J.L. Coelmont, agent municipal en maire te Brustem", in O.L.V.L., jrg. 30, 1975, blz.402.

10.-R.A.H.-Gemeente Brustem-Rolregister 67, folio 3v°-4v°.

11.-R.A.H.-Gemeente Brustem-Rolregister 62 (18.03.1720). Notarisakte van Adriaen Spelmans, Egidius Bouwe, Paulus Sweldens en Peeter Bormans.

- 12.-R.A.H.-Gemeente Brustem-Gichtreg. 63, f. 276 tot 269 "Afbakening van de grenzen der jurisdicties in juni 1738".
- 13.-Jan Grauwels.-"Leenregister van Jan van Beieren 1390-1413", in O.L.V.L., 1981, nr. 409.
- 14.-De "thiendeschure" lag op de hoek van de Dorpsstraat en de Beekcant.
- 15.-R.A.H.-Gemeente Brustem nr. 114: "Schuttersboek Sint-Jorisgilde".
- 16.-"Het leenregister van Arnold van Hoorn. 1379-1389", in O.L.V.L., 1978, blz.93.
- 17.-R.A.H.-Gemeente Aalst-Schepenbank nr. 3, blz. 135v°.
- 18.-Henri Pirenne.-"Geschiedenis van België", deel I, blz. 173, Brussel, 1928.
- 19.-R.A.H.-Gemeente Brustem-Kerk: inkomsten van het hospitaal. 1598 tot 1796.
- 20.-R.A.H.-Gemeente Brustem-Bevolkingsregister 1840 tot 1856. nr. 140.
- 21.-R.A.H.-Gemeente Brustem-Kerk nr. 31. Tienden van de pastoor: 1224-1753.
- 22.-R.A.H.-Gemeente Brustem-Kerk nr. 6. Gronden van de kerk.
- 23.-R.A.H.-Gemeente Brustem-Rolregister 41. (15.02.1783)
- 24.-R.A.H.-Gemeente Brustem-Rolregister 41, ongefolieerd. Gichtregister 67, folio 3v°-4v°.
- 25.-R.A.H.-Gemeente Brustem-Kerk: "*rekeningen van ontfaank en uitgaaf*".
- 26.-Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden opgenomen op initiatief van generaal Joseph de Ferraris tussen 1771 en 1778. Origineel in handschrift op schaal 1/11.520, kaart 150/4.
- 27.-R.A.M.-Fonds Altenbiesen, Bernissem (21 juli 1391)